

نقدی بر کتاب فارسی و نگارش (۱)

پایه دهم هنرستان های
فنی و حرفه ای

سکینه سلیقه دار

دبیر ادبیات فارسی آموزش و پرورش منطقه
چهار تهران

بعد از امتحانات دی ماه (ترم اول) سال گذشته، با توجه به آشنایی دانش آموزان با تکنیک های نگارشی که تا آن زمان فرا گرفته بودند، از آنان خواستم که برای درس نگارش درباره این موضوع بنویسند: «اگر شما نویسنده کتاب فارسی و نگارش پایه دهم بودید، این کتاب را چگونه می نوشتید؟»

مسئلاً درس نگارش در ایجاد نظم فکری دانش آموزان نقش بسزایی دارد و آموزش صحیح آن باعث می شود که آن ها خود را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند. در عین حال، توانمندی فراگیرندگان در نگارش موجب تقویت شخصیت و ارتقاء ارتباطات اجتماعی آنان می شود. انتظار می رود که دانش آموز سال دهم علاوه بر آشنایی با تعریف ها، اصطلاحات و مفهوم واژه ها، مثل ها و معانی شعر بتواند تمرین ها و فعالیت های نگارشی مرتبط را به خوبی انجام دهد. پس، موضوع فوق را برای نگارش در نظر گرفتم و تأکید نمودم که با بررسی موشکافانه کتاب فارسی (پایه دهم هنرستان فنی- حرفه ای) نظرشان را به طور دقیق بنویسند. بعد از جمع آوری نوشته های دانش آموزان، از مطالعه آن ها نکات زیر به دست آمد (از درج موارد مشابه پرهیز شده است). اگر من به جای نویسنده کتاب بودم،

این است که فارغ التحصیلان ما تا چه حد قادرند با نوشتن یک نامه، درخواست و ... با دیگران ارتباط صحیح و سالم برقرار

**وقتی دانش آموز بداند
که استفاده از احادیث
و سخنان بزرگان دین و
ادب به ارزش نوشته اش
می افزاید و باعث جلب
توجه هم کلاسی ها پیش
می شود و علاوه بر آن
تحسین و نمره خوب
معلم را به همراه دارد**

کنند و اصولاً نظام آموزش و پرورش در نیل به این هدف تا چه میزان موفق بوده است.

به منظور سنجش نظرات دانش آموزان در این زمینه از آن ها خواستم کتاب فارسی و نگارش پایه خودشان را نقد و بررسی کنند.

درس نگارش درسی است برای خلاق بودن و خلاق شدن، و اصلاً نوشتن یعنی خلاقیت.

ارتباط بین انسان ها فقط شفاهی نیست بلکه به صورت نوشتاری نیز هست. درس انشا بسیار مهم است ولی متأسفانه به آن اهمیت داده نمی شود. با نگاهی به برنامه درسی مدارس سایر کشورها درمی یابیم که درس نگارش یا انشا بسیار اهمیت دارد و از اصلی ترین درس ها به شمار می رود. سال گذشته چند دانش آموز داشتم که هر وقت حضور و غیاب می کردم، در کلاس حاضر نبودند. بعد از پیگیری، متوجه شدم که به دلیل مشکلاتی نمی توانند به مدرسه بیایند و در کلاس ها شرکت کنند. پس از مدتی، مشکلات آن ها برطرف شد و به مدرسه آمدند اما به راحتی کلاس درس فارسی و نگارش، به ویژه زنگ انشا، را با این گمان که درس مهمی نیست نادیده می گرفتند و تلاش می کردند سایر درس های عقب مانده شان را جبران کنند. جالب اینکه یک بار به همراه دبیر ریاضی پیش من آمدند و همکار محترم با بیان اینکه زنگ فارسی و انشا نیازی به جبران ندارد، بر رفتار این دانش آموزان صحنه گذاشت. متأسفانه این رویه در آموزش و پرورش وجود دارد. سؤالی که در این میان مطرح می شود

۱. بخش نگارش را با مضمون و تکنیک‌های نگارشی بیشتری در کتابی جداگانه می‌آوردم و در واقع، فارسی و نگارش را به شکل دو کتاب مجزا در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دادم. در نتیجه، زمان بیشتری به این درس اختصاص می‌یافت و درس نگارش با نظم و ساماندهی بهتری پیشرفت می‌کرد.

۲. به جزئیات و تصاویر کتاب بیشتر توجه می‌کردم؛ مثلاً از نقش و تأثیر رنگ‌ها غافل نمی‌شدم و به رنگ‌آمیزی و تصاویر کتاب دقت بیشتری می‌کردم.

۳. از داستان‌های پندآموزی که در ارتباط با همسالان ماست و در آن‌ها از اراده و پشتکار و رنج و امید سخن می‌رود، بیشتر استفاده می‌کردم.

۴. از مطالب لذت‌بخشی که موجب شیرینی و جذابیت درس و کلاس می‌شود، استفاده می‌کردم؛ برای مثال، جهت ایجاد نشاط در کلاس، در لابه‌لای درس‌ها، متون کوتاه ادبی با مایه طنز قرار می‌دادم.

۵. از روایت‌های جنگی، رزم و حماسه به صورت شعر یا متن کمتر استفاده می‌کردم و به جای آن شعرها و داستان‌های پندآموز بیشتری در کتاب قرار می‌دادم.

۶. حداقل یک صفحه شعر از یکی از زنان شاعر برجسته کشورمان در کتاب می‌گنجانیدم.

۷. بخش فارسی را در هر پایه تحصیلی به معرفی زندگی و آثار چند شخصیت ادبی برجسته اختصاص می‌دادم؛ برای مثال، در پایه دهم دانش‌آموزان را با زندگی و آثار یک شاعر برجسته کشورمان، مثلاً فردوسی، و چند شخصیت ادبی دوره معاصر و در پایه یازدهم، دوازدهم و ... با زندگی و آثار دیگر شخصیت‌های ادبی مهم آشنا می‌کردم.

۸. در کتاب از اشعاری استفاده می‌کردم که لازم نباشد دانش‌آموزان وقت زیادی را برای حفظ کردن معانی آن‌ها صرف کنند. به عبارت دیگر، اشعاری را که بازشناسی کلمه‌ها و درک معنی‌شان راحت‌تر باشد، مورد توجه قرار می‌دادم؛ زیرا در مواردی دانش‌آموز مجبور است حتی معنی شعرها را هم مجدداً معنی کند.

۹. محل قرار گرفتن واژه‌نامه را تغییر می‌دادم و به جای انتهای کتاب، آن را در پایان هر درس قرار می‌دادم؛ زیرا در این صورت، معنای لغات آسان‌تر در ذهن دانش‌آموز نقش می‌بندد و در خاطرش می‌ماند.

۱۰. قسمت‌های مربوط به ارزشیابی نگارش را حذف می‌کردم؛ زیرا عملاً در کلاس وقت نمی‌شود که ارزشیابی از نگارش را انجام دهیم. در واقع، ناکافی بودن زمان مانع ارزیابی می‌گردد.

۱۱. در کنار مثل‌ها، صفحاتی از کتاب را به داستان‌های کوتاه نیمه‌تمام اختصاص می‌دادم و از دانش‌آموزان می‌خواستم که آن‌ها را با تکیه بر ایده و فکر خود به پایان ببرند؛ زیرا درس انشا تنها فرصتی است که دانش‌آموز برای نوشتن در اختیار دارد و نوشتن در گرو خلاقیت ذهنی و مستلزم تجزیه و تحلیل و تفکر و رشد فهم دانش‌آموز است.

۱۲. برای اینکه قوه تفکر و دقت دانش‌آموزان را تقویت کنم، نمونه‌های کوتاهی از انواع قالب و سبک انشا را در کتاب می‌آوردم.

۱۳. در قسمت‌هایی از کتاب صفحاتی را بدون مشخص کردن موضوعی خاص قرار می‌دادم و از دانش‌آموزان می‌خواستم آنچه را در ذهن دارند و به آن می‌اندیشند، در آن صفحه‌ها بنویسند. به این ترتیب، دانش‌آموزانی که از تخیل قوی و قوه فکری بهتری برخوردارند، زودتر شناسایی می‌شوند؛ ضمن اینکه این کار به شکوفایی استعداد نوشتن آنان کمک می‌کند.

۱۴. برای جذاب شدن درس انشا، صفحه‌ای را به معرفی منابعی برای کار در زنگ انشا اختصاص می‌دادم و از دانش‌آموزان می‌خواستم که یکی از کتاب‌های داستانی کوتاه را انتخاب و پس از مطالعه، خلاصه آن را در کلاس برای سایر دانش‌آموزان تعریف کنند. این شیوه نه تنها ضعف خواندن و بیان کردن آن‌ها را از بین می‌برد بلکه بر گنجینه لغاتشان می‌افزاید.

۱۵. یکی از درس‌های نگارش را آموختن روش صحیح مطالعه و تفکر منطقی به دانش‌آموزان قرار می‌دادم.

۱۶. آموزش صحیح شیوه یادداشت‌برداری را هم به عنوان یکی از درس‌های نگارش می‌آوردم. چون وقتی دانش‌آموز بداند که استفاده از احادیث و سخنان بزرگان دین و ادب به ارزش نوشته‌اش می‌افزاید و باعث جلب توجه هم‌کلاسی‌هایش می‌شود و علاوه بر آن تحسین و نمره خوب معلم را به همراه دارد، می‌کوشد ضمن مطالعه، از چنین مطالبی یادداشت بردارد و برای زیبا کردن مطلب خود از آن‌ها استفاده کند. بنابراین، گنجاندن مبحث یادداشت‌برداری در درس نگارش را خالی از اهمیت نمی‌دانم.

کلام آخر

در دنیای مدرن به نگارش و انشانویسی که از متعالی‌ترین مراحل آموختن زبان مادری است، توجه زیادی می‌شود و برای نوشتن انشا دستورالعمل‌های گام‌به‌گام موجود است که اگر در کلاس‌های درس اجرا شوند، انشا نیز جزء درس‌های دل‌چسب و شیرین خواهد شد. واقعیت این است که ما دانش‌آموز را برای ارتباط اجتماعی آماده می‌کنیم و زبان نگارش را به او می‌آموزیم، به او تمرین می‌دهیم برای اینکه مسائل خود را حل کند، بتواند فکر کند و از محیط بیرون از خود، شناختی برون‌گرایانه داشته باشد. در عین حال، او را برای آفرینش و نویسندگی خلاق آماده می‌سازیم و به او کمک می‌کنیم تا آنچه را در درون دارد، با بیانی خلاق متجلی سازد. پس باید کتاب‌درسی را به گونه‌ای طراحی کنیم که این انتظارات را برآورده سازد. من بر این باورم که باید به این درس نگاه ویژه‌ای شود تا زنگ انشا بتواند زمینه ظهور و بروز عواطف انسانی باشد و خواسته‌ها، تمایلات، اندیشه‌ها و عواطف را به ساده‌ترین شکل انتقال دهد. توجه داشته باشیم که زنگ انشا تمرین خوبی برای خوب نوشتن، خوب اندیشیدن و خوب سخن گفتن است و این همه موجب تقویت اعتمادبه‌نفس، قدرت تفکر، خلاقیت و استقلال در دانش‌آموزان می‌شود.